

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA COHORTELE *I HISPANORUM* DIN DACIA

DE

NICOLAIE GUDEA

Cel de-al IX-lea volum al seriei *Epigraphische Studien* (Rheinland Verlag, Düsseldorf, 1972) reprezintă o culegere de studii de specialitate bazate pe descoperiri sau studii epigrafice. Parcurgerea lui ne dă prilejul, pe lângă cuvenitele învățăminte însușite, să facem câteva observații critice în legătură cu probleme care privesc istoria Daciei. Vom lăsa deci deoparte sumarul bogat și extrem de interesant al mai sus-numitului volum, pentru a ne opri pe larg asupra problemelor legate de istoria Daciei romane.

Lucrarea care ne oferă acest prilej este semnată de Margaret M. Roxan și se intitulează *Epigraphic Notes* (p. 246—250). „Notele” amintitei autoare sînt trei. Prima și ultima se ocupă cu „rectificări” de lecturi eronate ale unor materiale epigrafice. Cea de-a doua notă cuprinde observații în legătură cu cohortele de hispani din Dacia care poartă indicativul „I”. Autoarea emite câteva ipoteze contradictorii, ca să nu spunem confuze, în legătură cu probleme care pînă acum dacă nu erau clare, păreau cel puțin clarificate (cf. W. Wagner, *Dislokation* . . . , p. 146—152; I. I. Russu, SCIV, 23, 1972, 1, p. 72). Cred că greșeala autoarei pornește de altfel și de la câteva erori găsite în literatura românească de specialitate. După ce face o serie de „speculații” în legătură cu poziția cohorțelor *I Hispanorum* în diplomele militare din Dacia, autoarea încheie cu o tentativă cam îndrăzneată de a rezolva situația și timpul de staționare ale acestor unități în Dacia. În tabelul alcătuit de dînsa la sfîrșitul articolului (p. 250) apare următoarea situație : 1. *cohors I Hispanorum veterana* după ce a aparținut Moesiei Inferior, trece în Dacia Inferior de unde, la sfîrșitul secolului al II-lea, ajunge în Dacia Porolissensis ; 2. *cohors I Hispanorum pia fidelis equitata* nu a staționat în Dacia ci, după ce a participat la războaiele de cucerire, s-a înapoiat în Germania Inferior în vechiul ei cantonament ; 3. prezența a două cohorte *I Hispanorum* în Dacia Porolissensis este rezolvată de mutarea cohorței *I Hispanorum veterana* din Dacia Inferior.

Rezultatele acestor considerații „de birou” contravin părerilor de pînă acum în istoriografia noastră (I. I. Russu, *op. cit.*, p. 72) și chiar dacă nu pot fi încă dovedite drept false, nu au o motivație științifică solidă. *Căci numai diplomele militare singure și nu într-un număr mare nu favorizează în mod normal astfel de tentative, care, chiar dacă sînt făcute, păsărează un procent ridicat de hazard.* Autoarea neglijează cu totul informații mult mai sigure ca, de exemplu, cele oferite de ștampilele de pe cărămizi și țigle. Pe baza acestor ultime izvoare de informații vom încerca să arătăm părerea noastră în legătură cu cohortele *I Hispanorum* din Dacia.

1. *Cohors I Hispanorum (veterana, quingenaria, equitata)* (W. Wagner, *op. cit.*, p. 148—150; I. I. Russu, *op. cit.*, p. 72) este atestată la sfârșitul secolului I în Moesia Inferior (CIL, XVI, 144 din anul 99), iar la începutul secolului al II-lea în provincia Dacia Inferor (CIL, XVI, 75 din anul 129; Klio, 37, 1959, p. 196—198 din anul 140). Ea a fost identificată pe baza

ștampilelor tegulare, descoperite în număr mare, la Brețcu (= Angustia). În general se crede că a fost unitatea de bază din acest castru. O altă cohortă atestată aici (*I Bracarangustanorum*) este retrasă din Dacia și trimisă din nou în Moesia Inferior (W. Wagner, *op. cit.*, p. 99, 150). Ștampilele acestei unități sînt foarte puține în comparație cu ale cohorței de hispani. Cărămizile ștampilate de tipul *COHHIS* care apar la Brețcu (fig. 1/1, 2) nu au mai apărut nicăieri în altă parte. Nici o informație nu îndreptățește părerea autoarei (M. M. R.) că unitatea este mutată la sfârșitul secolului al II-lea în Dacia Porolissensis. Săpăturile efectuate în anul 1950 nu au stabilit o întrerupere în viața castrului.

2. *Cohors I Flavia Ulpia Hispanorum c.r.* (W. Wagner, *op. cit.*, p. 151—152; I. I. Russu, *op. cit.*, p. 72) este identică cu unitatea care a staționat la Orheiu Bistriței:

cohors I Hispanorum miliaria (SCIV, 18, 1967, 1, p. 113—121). Ea apare prima dată în Dacia purtînd numele: *cohors I Fl(avia) Ulp(ia) Hisp(anorum) mil(iaria) c(ivium) r(omanorum) equitata*, pe miliarul de la Aiton (CIL, III, 1627) din anul 108. Participă la lucrările de construcție a drumului Potaissa — Napoca. Apoi este atestată în diplomele din anul 110. În diploma CIL, XVI, 57 stă pe locul 6 din lista cohortelor, iar în diploma CIL, XVI, 163 stă pe locul 4 purtînd numele de *I Flavia Hispanorum miliaria*. În diplomele din Dacia Porolissensis ea stă în chip constant pe locul 3 din lista cohortelor purtînd numele: *I Hispanorum* (JRS, 51, 1961, p. 63); *I Flavia Ulpia Hispanorum* (CIL, XVI, 110) și *I Hispanorum miliaria* (CIL, XVI, 185; Athenaeum, 36, 1958, p. 193; Materiale, 2, 1956, p. 703). Ștampilele ei au apărut în cursul săpăturilor arheologice din castrul de la Orheiu Bistriței. Toate sînt de tipul *CIH (mil)* și nu sînt cunoscute din altă parte a

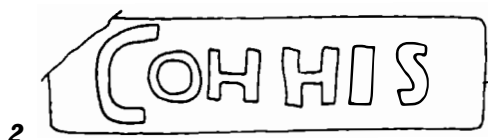

Fig. 1. 1—2 Ștampile de la Brețcu; 3 Ștampilă de la Orheiu Bistriței.

Daciei (fig. 1/3 ; 2/1—3). Probabil că unitatea a staționat aici pînă la sfîrșitul Daciei romane.

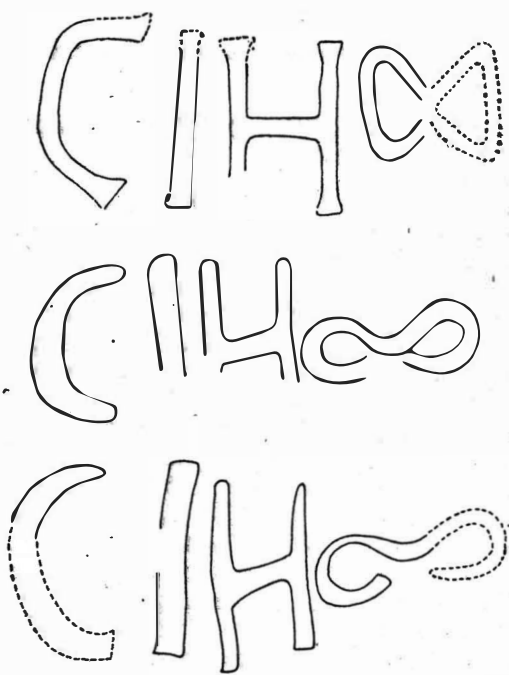
3. *Cohors I Hispanorum p.f.* (cf. W. Wagner, *op. cit.*, p. 146—147). Diplomele militare din Dacia (CIL, XVI, 57 și 163) din anul 110 mai menționează fiecare o *cohors I Hispanorum p(ia) f(idelis)*. În prima diplomă ea stă pe locul 3 din lista cohorțelor, respectiv pe locul 8 în cea de-a doua. Unitatea nu apare în diploma din anul 133. În schimb apare în diploma din anul 164 (CIL, XVI, suppl., 185) cu numele *cohors I Hispanorum miliaria*. M. M. Roxan crede că această unitate este identică cu *I Hispanorum p.f.* din Germania Inferior. Or, realitatea din diplomele militare nu o putem trece cu vederea, iar confundarea acestei unități cu altele nu se poate face din cauza numelui destul de clar. Este adevărat că deocamdată ea nu a fost identificată pe teren. Nici o inscripție și nici o ștampilă nu ne permite să apreciem locul ei de staționare și în ultimă instanță prezența ei. Wagner (*op. cit.*, p. 146—147) și I. I. Russu (*op. cit.*, p. 72) pun semn de egalitate între această unitate și cea care staționa la Românași. Această egalitate trebuie pusă astăzi sub semnul îndoielii deoarece prima (*cohors I Hispanorum p.f.*) este *miliaria*, iar cea care staționează la Românași este *quingenaria*.

4. *Cohors I Hispanorum quingenaria (torquata) (pia) (fidelis)* (?) Ștampile atestînd prezența unei *cohors I Hispanorum quingenaria* au fost descoperite în castrul roman de la Românași (= Largiana). Ștampilele sînt foarte numeroase, prezentînd trei tipuri (fig. 3/1—5) cu mai multe variante fiecare. Lectura ștampilei de tip 3 prezintă greutăți. Ea nu a fost încă elucidată. Aceleași ștampile au mai apărut sporadic și în castele învecinate de la Moigrad (= Porolissum) și Romita (= Certie). Unitatea pare să fi staționat la Românași tot timpul existenței provinciei Dacia.

Enumerarea și discutarea celor patru unități, efectuate destul de succint, infirmă părerile autoarei (M. M. R). Din această enumerare reiese evident că în Dacia Porolissensis sînt atestate la mijlocul secolului al II-lea două *cohortes I Hispanorum*, ambele purtînd indicativul *miliaria*. Nu există nici o informație despre o transferare a unității *I Hispanorum veterana* din Dacia Inferior, transfer care ar fi cerut dealtfel pierderea epitetului *veterana*, și a indicativului *quingenaria*. Desigur că rămîn probleme în suspensie. Nu știm încă ce este cu cohorta *quingenaria* care staționa la Românași. Este ea o parte din *cohors I Hispanorum p.f.*? Nu a fost cuprinsă în diplome? Răspunsul la astfel de întrebări este greu de dat, iar rezultatul ar fi acum o speculație în plus.

Lămurirea istoriei militare a Daciei romane implică cercetări ample. De aceea orice aport la istoria ei, de ori unde ar veni el, este și va fi bine primit. Trebuie însă ca acei care se ocupă de istoria Daciei, să cunoască temeinic izvoarele acestei istorii pentru a nu cădea în greșală. Ne bucurăm desigur de interesul pe care Dacia romană îl prezintă în lumea științifică. Încheiem discuția noastră aici, rezervîndu-ne dreptul de a reveni atunci cînd date noi vor permite redeschiderea discuției.

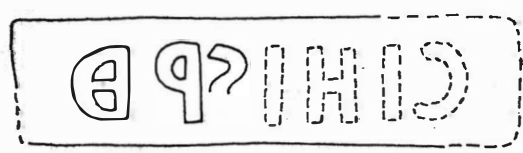
Fig. 2. 1 – 3 Ștampile de la Orbeiu Bistriței.

1

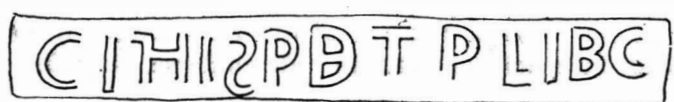
2

3

4

5

Fig. 3. 1 – 5 Ștampile de la Românași.

BEMERKUNGEN BEZÜGLICH DER KOHORTEN „I HISPANORUM” IN DAZIEN

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser bespricht den IX-ten Band der „*Epigraphischen Studien*” mit einer kritischen Stellungnahme bezüglich des Aufsatzes von Margret M. Roxan „*Epigraphic Notes*” (p. 246—250). Aufgrund einiger Spekulationen an Hand der Militärdiplome äußert die Verfasserin einige falsche Meinungen über die Anzahl und den Standort dieser Kohorten. Der Verfasser bringt ausführlich alle Informationen über die in Dazien stehenden Einheiten dieses Namens, indem ihr Standort—und ihre Zeit festgelegt werden.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Fig. 1. 1—2 Stempel aus Brețcu ; 3 Stempel aus Orheiu Bistriței.

Fig. 2. 1—3 Stempel aus Orheiu Bistriței.

Fig. 3. 1—5 Stempel aus Românași.